

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК

Серія: Література ч. 2.

ЛЕОНІД БІЛЕЦЬКИЙ

ВІРУЮЧИЙ ШЕВЧЕНКО



Накладом Української Вільної Академії Наук

Вінніпег

1949

ст.
о. Жасар
тез

ЛЕОНІД БЛЕЦЬКИЙ

ВІРУЮЧИЙ ШЕВЧЕНКО

Ця праця видана коштом
Високопреосвященного Архиепископа Мстислава
з Вінніпегу.

diasporiana.org.ua

— Друком “Нового Шляху” —

I.

Комуністична преса й літературно-публіцистична критика в Україні й на чужині в Канаді й Америці пропагує погляд, що Шевченко був невірним і навіть безбожником і ненаціональним поетом, а тільки поетом простих селян і робітників. Погляд цей дивовижний і зовсім розминається з правдою, як погляд спрощений і розрахований тільки на протинаціональну пропаганду.

Правда, питання Шевченкової віри висвітлювали українські критики і вчені раніше, але погляди їх були неодносторонні і навіть протилежні. Так М. Драгоманів, що поставив це питання вперше, назвав Шевченка “біблейцем”, (себто на світ Божий і соціально-політичні проблеми дивився Шевченко через біблійні, мовляв, окуляри) й порівнював релігійний світогляд Шевченка з поглядами англійських соціальних реформаторів XVII ст., — з пуританами-індепендентами, що проводили політику свою за допомогою тільки Біблії (“Шевченко, українофіли і соціалізм”, Женева 1884).

Далеко глибше проблему впливу Біблії на творчість Шевченка розібрав В. Щурат, але вчений не вийшов за межі літературознавчого, студіювання впливу Святого Письма на творчість поета в сфері Шевченкової віри (“Т. Шевченко і Святе Письмо”, Львів 1896 р.). Інші вчені, як Дм. Чижевський (“Історія української філософії”, Прага 1928), простеживши філософічно-релігійний світогляд поета, трактували його, як раціоналіста, що на Ісуса Христа, на Божу Матір та на діло віри задивлявся із становища філософії Штрауса.

Іван Франко (Передмова до I. т. видання апокрифів: Пам'ятки української мови й літератури) вважав віру Шевченка близькою до народньої, бо в ній переважали мотиви легендарні й апокрифічні.

Були й такі критики, як Лободовський (Шевченко-ва "Марія", Харків 1891), що трактував Шевченка, як безбожника і називав поета навіть богохульником. Михайло Грушевський ("З історії релігійної думки на Україні", Львів 1925) перший вияснює релігійний світогляд Шевченка і трактує цей світогляд, як більше біблійний, ніж євангельський, більше політичний, ніж релігійний, більше революційний і вибуховий, ніж пляновий і систематичний, більше настроєвий, ніж вдумливо-світоглядний, більше загально-християнський, аніж церковно-сектанський. Нарешті, із становища критики Євг. Пеленського Біблія у творчості Шевченка відіграла роль клясичної лектури, що тільки поглиблювала поєстову духовість і витончувала у творах клясичний стиль його поезії.

Такі суперечні і навіть протилежні погляди свідчать тільки про те, що дух Шевченка є занадто складний і загадковий, що не дає можливості так легко й певно його збагнути, особливо в такій глибокій та інтимній ділянці, як його віра. Навіть М. Грушевський, що взагалі обережно і критично підходив до творів Шевченка, і той видатний дослідник не вийшов із кола поглядів Драгоманова. Тому повстає перед нами питання дуже важне й настирливе: чи був Шевченко віруючий у повному розумінні цього слова, чи був навіть безбожником, як гадав Лободовський і як тепер намагаються переконати весь український нарід большевицькі критики у советській і комуністичній пресі, що так зарясніла статтями й фотознімками у зв'язку із 135 річницею від народження нашого національного генія і творця нашого самостійницького національно-державницького руху.

• II.

У своїм духово-релігійнім розвитку і зрості Шевченко переживав кілька періодів і їх було щонайменше шість: 1. дитячі роки, 2. юнацька доба, 3. петербурзький період, 4. роки перебування в Україні, 5. доба арешту й заслання, 6. період повернення із заслання до кінця життя.

Духові й релігійні переживання Шевченка в дитинстві розвивались насамперед під впливом народного двоевір'я: християнського й поганського. Народня мітологія й обрядові культи й поезія викликали в душі Шевченка почуття глибокої віри взагалі. Християнська легенда, християнська народня й церковна лірика, як духовні стихи, канти, псалми й молитви, релігійні вірші Сковороди, — все це викликало глибокі переживання:

Давно те діялось. Ще в школі,	І візерунками з квітками
Таки в учителя - дяка	Кругом листочки обведу.
Гарненько вкраду п'ятака, —	Та й списую Сковороду
Бо я було трохи не голе,	Або "Три царіє со дари".
Таке убоге. — та й куплю	Та сам собі у бур'яні.
Паперу аркуш. І зроблю	Щоб не почув хто, не побачив,
Маленьку книжечку. Хрестами	Виспівую та плачу.

(“А. О. Козачковському”—1847.)

Та поруч оцих релігійно-особистих настроїв Шевченко в дитинстві від батька, а особливо від столітнього дідуся, довідувався і про життя святих та їх героїчні змагання зо злом, що походило від нечистої сили. Відомості ці черпав Тарас із **Мінеї**, з якої батько Тарасів вичитував: “Бувало, в неділю, закривши Мінею, батько діда просить, щоб той розказав про Коліївщину...” Тими розповідями дідуся й читаннями батька гартувався дух Тарасів і вироблялась вразливість до добра:

Давно те минуло, як мала дитина,
Сирота в ряднині, я колись блукав,

Без свити, без хліба, по тій Україні...
Отими шляхами... малими ногами
Ходив я та плакав, та людей шукав,
Щоб добру навчили...

(“Гайдамаки”)

Отже, подвиги з одного боку святих, з другого — героїв національних за правду і волю, мучеництво Титаря (“не раз довелось за Титаря плакати” — “Гайдамаки”), Гонти, Залізняка й інш., мучеництво святих в ім’я чистоти душі: “Жива душа, святая...”, — це все в дитинстві підносило малого Тараса у сферу високих духових шукань, в перспективі яких ввижались малому оті “залізні стовпи, що підпирають небо”... Тоді ж “убога дяківка його рідного села відкрила перед ним поетичну скарбницю “образів старозавітних” (Мих. Грушевський, та сама праця), себто познайомила Тараса з Біблією. По книгах св. Письма він здобував у школі грамоту, читав псалтирю над покійними, пізнання життя Ісуса Христа, Божої Матері, — все це скріплювало в душі малого віру в Бога й викликало устремління до добра (“людей шукав, щоб добру навчили”), до правди. А ці високі устремління розбуджували в ньому потяг до освіти й мистецтва: любов, добро і краса в душі дитини рідні сестри в вірі і добрих ділах.

III.

З цими великими здобутками душі Тарас переходить у пору свого юнацтва, у найнебезпечніший вік дитини-сироти, позбавленої всякої опіки. В цій добі діти стають часто правопорушниками й навіть злочинцями.

А Шевченко?.. Дивно, пастух безпритульний, по-пихач на панській кухні серед численних слуг, “козачок”-льокайчук у пана в Вільні й Варшаві, нераз тяжко

битий за потяг до мистецтва, — цей юнак жив у сфері високих духових устремлінь. Про це свідчать власні спомини поета з автобіографічного віршу “Мені тринадцятий минало”:

Мені тринадцятий минало
Я пас ягнята за селом.
Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чогось було?
Мені так люблю, люблю стало,
Неначе в Бога...
А я собі у бур'яні

Молюся Богу... І не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось.
Чого так весело було?
Господне небо і село,
Ягня, здається, веселилось!
І сонце гріло, не пекло!..

Який високий лет душі і який молитвенний настрій хлопця! Такі переживання викликаються тільки з джерела глибокої віри.

А в Вільні і в Варшаві духове піднесення хлопця проявлялось у найвищій мірі. У Вільні Шевченко вчиться малярства у справжнього мистця-маляра Рустема, пізнає таємничі закони високого мистецтва; на політичному полі пізнає польську залежність від Москви й ворожнечу поляків до московської неволі; на соціально-національному ґрунті Шевченко пізнає ненависть польську до простого народу, до “хлопів”, зокрема ненависть до українців. В наслідок цього в душі Тараса зроджується почуття гідності; кріпацька душа його з власного досвіду серед чужого народу починає відчувати національну кривду, що однаково від москалів і від поляків діється йому і його землякам. А польське повстання в Варшаві в рр. 1830-31 і в його душі розбурхує устремління до особистої і національної свободи. Допомогає в цім його лектура польських поетів-романтиків т. зв. “українофільської школи” й поетів повстанців: Міцкевича, Словацького і Красінського. Під впливом їх творів у допитливій душі Шевченка зароджується питання долі його народу.

Шукаючи відповіді, він знаходив її в українській тематиці польських “українофілів”, в месіанізмі М.

Чайківського, А. Міцкевича й інш., а перед тим — у месіанізмі Біблії. Так повстає в нім ненависть до насильства й неволі та жадоба свободи.

IV.

Ці глибші проблеми міцніють особливо у Петербурзькій добі Тарасового життя, коли він перейшов у парубочий вік.

У Петербурзі поет знайомиться із українцями — Сошенком і Гребінкою. Кругозір Шевченка поширюється. Релігійна лектура в нім зроджує те, що блаж. Августин назвав “лібертас мінор”, свобода менша, відрухова, суто особиста, коли людина вибирає ту путь, по якій вона самостійно йде в життя. Це однакова путь і до добра, і до зла. Людина свobodно йде по путі до добра, свobodно вибирає добро. Але цей вибір ховає в собі й усі можливості зла, що веде і до свobodного, добровільного занепаду.

В цім і ховається трагедія свободи, особливо в юнацькім і парубочім віці, коли в людині всі проблеми загострюються. Гостро і в максимальній мірі переймався ними під впливом віри і Шевченко.

Петербурзький період життя й мистецької творчости проходить у Шевченка виключно в цім сенсі його особистих шукань. Жива, темпераментна, глибоко імпульсивна, активно діюча людина Шевченко шукав розв'язки своїх найактуальніших проблем віри й моралі не в спокійній атмосфері пасивного споглядання, а в реальній боротьбі з оточенням і навіть у боротьбі із самим собою. Тільки в цім сенсі релігійних шукань можна зрозуміти слова його в листі до Якова Кухаренка від 30. IX. 1842 р.: “Лихо, брате отамане, ей-Богу лихो . . . Це правда, що окрім Бога й чорта в душі нашій є ще щось таке, таке страшне, що аж холод іде по сер-

цю, як трошки його розкриєш...” Отже в тім світоглядівім дуалізмі, що Шевченко виніс із народньої віри дитячих і юнацьких літ, приєднується і щось іще третє, ота боротьба між злом і добром, між неправдою і правдою, і перемога зла над добром і правдою у душі людини й є оте страшне, що так хвилювало тоді Шевченка. А до такого особистого змагання прилучалась у нього боротьба з оточенням своїм і чужим. В наслідок цієї боротьби Шевченко часто відчував і переживав самоту.

Тільки духове заперечення тій вірі й тим ідеалам, якими жило Шевченкове оточення, викликало наступні слова в тім же листі його до Я. Кухаренка: “Мене тут земляки й не-земляки зовуть дурним”. Вони свідчать про те, що те довілля не розуміло духових шу-кань поета, його поривів до високого, його глибинної філософії серця:

То серце по волі з Богом розмовляє,
То серце щебече Господню славу...

(“Перебендя”).

Шевченко під впливом ідеалістичної філософії, зокрема філософії Шелінга й широких впливів на його душу романтичної естетики в їх антитетичнім зіставленні до двох світів: **світу розуму** і змислового пізнання і **світу серця**, безпосереднього відчуття й віри, як зовсім іншої форми пізнання, — під впливом цих двох протилежних реакцій на буття, на дійсність і на життя й відносини людські він точно розрізняв світ розуму і світ віри: функція першого — думка, функція другої — серце:

Нехай думка, як той ворон
Літає та криє,
А серденько соловейком
Щебече та плаче
Нішком...

(Думи мої...).

“Ворон” і “соловейко” — два протилежних образи, два символи: перший — рефлексійний під впливом змислової дійсності і песимістичний, другий — інтуїтивний, сповнений у безпосереднім молитвеннім настрою радості, молитвенного співу й одушевлення, бо серце з Богом розмовляє, **шебече** Господню славу. Окруження реагувало на дійсність змислами і жило у зверхнім світі явищ, Шевченко — “той, що дивиться на людей душею” *sub specie aeternitatis*, тому й “пекло йому на цім світі”, бо його ніхто не розуміє. “Тут мо-скалі звуть мене ентузіястом, сіреч дурнем... Бог їм звидить”, пише він р. 1843 до Тарновського.

І в такій духовій самотині серед ворожого до нього оточення в душі Шевченка повстає не менш еварти-ність, а навпаки, — почуття духової вишчости:

Один він між ними, як сонце високе...
Його на цім світі ніхто не прийма!..

(“Перебендя”).

бо він “все знає”, він “все чує...”

Орлом сизокрилим літає, ширяє,
Аж небо блакитне широкими б’є...

Оця духова вишчість Шевченка, сповнена свідомості, що він служить своєму народові, поневоленій Нації,

..... А я... а я
Тільки вмю плакати,
Тільки сльози за Україну...
А слова — немає...

(“Думи мої...”)

це все впливало тільки з того релігійно-мистецького почуття, з тієї віри й інтуїтивного пересвідчення, що “народний” поет є покликаний Богом голосити народові правду Божу, кликати його до особистої й національної свободи, розкривати перед ним його історичне буття і призначення, перероджувати його національну душу в душі його колишньої слави й національної правди. Народний поет є посередник між Богом і народом,

є пророк біблійний і Божий післанець, бо правда тільки в Бога, і тільки Він наділяє нею нарід через мистців, своїх післанців. Тому твори Шевченка, — то молитви, що розкривають Божу правду, молитви і плачі, що йдуть перед Престол Божий за ті кривди, що народові діються. Тому він з погордою приймає московську критику, що згїрдливо прозивала його “мужичим поетом”. “Так, нехай я буду і мужицький поет, — писав Шевченко Тарновському, — аби тільки поет, то мені більше й нічого не треба...” Бо тим, що критика тодішня признала його поетом та ще й народнім (“мужицьким”), — тим самим признала його й Божим обранцем серед народу: поетове слово — “то Боже слово”; тільки поет “з Богом розмовля”, тільки він “щебече Господню славу...”

Коли Шевченко усвідомив собі, що він є речником Божої Правди на землі, що він іде служити своєму народові, як Божий Післанець, то з першого твору він і став Божу правду голосити. “Перебендя” — цей глибокий автобіографічний твір, видатний заспів до “Кобзаря” 1840 р., глибоко інтимні “Думи мої, думи мої...”, твір, у яким Шевченко вперше у вищій леті оглядає всю історію України і тужить над нею; своєрідна “ода” “На вічну пам’ять Котляревському”, де поет підкреслює високу морально-національну місію поета; послання “До Основ’яненка”, в якому з’ясовує абсолютну суть та історичне значення Запорізької Січі, зруйнованої Москвою; дві балади: “Причинна” й “Тополя” та поема “Катерина”, — в яких поет учить, як треба стати на путь добра і духово відродитись, а в поемі “Катерина” поет ще й перестерігає українських дівчат не любити москалів, бо то чужі люди і зрадливі й учить, що тільки тоді Бог людину, що занепала, радісно зустріне, коли вона свій гріх спокутує. Ніодна героїня з цих творів на таку путь не стала й загинула. А Катерина перед стратою себе покуту за свій гріх передала синові:

Заховаюсь, дитя моє,
Сама під водою,
А ти гріх мій спокутуєш
В людях сиротою,
Безбатченком...

.....
Гріхом тебе на світ Божий
Мати породила.
Виростай же на сміх людям!

Таку долю Катерина сама собі створила по свободній волі, якою на своє добро не вміла покористуватись.

В поемах “Іван Підкова”, “Тарасова ніч” і “Гамалія” Шевченко розкриває героїчне минуле українського козацтва в боротьбі з ворогом за свою свободу у протилежність до сучасного підневільного становища й повної покори народу, що без жадного спротиву гине в московській неволі. Свобода й неволя — дві протилежні добровільні ситуації народу, що залежать тільки від Божої волі, народнього історичного призначення і внутрішньої морально-духової сили народу. А ця сила здобувається тільки на полі бою, а не в покорі “у запічку” (“Тарасова ніч”).

V.

В тій же петербурзькій добі Шевченко творить геніальний твір, поему “Гайдамаки”, апологію повстання й визвольної боротьби проти гнобителя. Поема ця — повна видатних картин: ніжних, як зустріч Яреми з Оксаною, трагічних, як убивство невинного Титаря, суворих і тяжких, як розправа з насильником; нарешті високого релігійного піднесення, як видатна промова Благодичного, звернена до повстанців, по стороні яких

І душі праведних, і сила
Архистратига Михаїла.
Кругом святого Чигрина
Сторожа стане з того світу,
Не дасть святого розпинать.
А ви Україну ховайте,
Не дайте матері, не дайте
В руках у ката пропадать...

Отже, повстання супроти ворога народу й насильника — святе і Боже діло, найвища мета якого відро-

дження української держави, і ця апологія державницької ідеї змальована поетом у пісні Яреми, "Ой, Дніпре, мій Дніпре . . ." що йде у повстання:

.... Козак оживе,
Оживуть гетьмани в золотім жупані,
Прокинеться доля; козак заспіва:
"Ні жнда, ні ляха!" А в степах України —
— Дай-то, Боже милий, — блисне булава!

Але в цій поемі Шевченко змальовує найтрагічніший образ Івана Гонти, сотника рейстрового війська у пана Потоцького в Умані. Отже на початку повстання був зрадником, бо вірою і правдою служив ворогові України. За свою вірну службу мав панську ласку, маєтки і гроші. Заскочений же величчю народного повстання, Гонта переходить до повстанців і з М. Залізником повів повстанців проти поляків, яким до того служив.

Але мало ще, по думці Шевченка, в критичну хвилину стати по стороні свого народу. Хто служить на-родові, той служить і Богові (заповіт І. Христа). А служити Богові може тільки та людина, що не має гріха за собою. В І. Гонти в минулому повно гріхів і особистих, і протинародних. І коли людина хоче стати через службу народові на службу Богові, вона мусить те право заслужити. Гріх треба пережити, перестраждати й відпокутувати. І Гонта на цей шлях і стає: береться за народну справу, присягає їй вірно служити; одружений із полькою, виховує синів своїх у польським національним дусі і в чужій вірі; перейшовши ж на службу до свого народу й непевний, чи сини будуть вірні Україні, вбиває їх власною рукою, щоб не стали по боці поляків.

Все ж таки вповні гріха свого не спокутував і, засуджений вищою долею, гине, виданий москалями полякам, гідною смертю, як герой. Пройшов нижчу свободу (лібертас мінор), але до вищої свободи (лібертас майор), як учив блаж. Августин, не піднявся.

Оці всі образи, що Шевченко виношував і творив у петербурзькій добі, повстали в мистецькій душі його тільки як вияв його глибоко віруючої душі.

VI.

Настроений у повній побожності служити своєму народові, служити Правді й Богові, Шевченко в рр. 1843-47 перебуває в Україні і бачить там з одного боку Божий рай у красі природи, у моральнім житті й побожності українського народу, а з другого боку “пекло”, якими були: панщина, московське військо, що знесилювали народ, і московська політична неволя. І ця остання, що плюндрувала Україну, тяжко вражала Шевченка і гнітила його душу. Під впливом тяжких переживань і страждань поет з усією силою свого генія виступає на боротьбу проти московської неволі й розпочинає свою геніяльну збірку політичних творів “Три літа” 1943-45 рр. І як вислід думок та ідей цієї збірки р. 1846 постає національно-революційне Товариство “Кирило-Методієвське Братство”, в якому Шевченко стає першим духовим провідником і речником ідей Божого закону.

Ось що розповідає у своїх споминах один із активніших членів того Братства, Панько Куліш, про його духову атмосферу і про ролю в нім Т. Шевченка. “Серед цієї благодатної молодіжі (в Києві — Л. Б.) з’явився Шевченко з голосним плачем своїм по нещасливій долі земляцькій і заспівав перед небожатами:

“Світе тихий, краю милый,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?..”

“Спів цей, — продовжує Куліш — був для неї воістину гуком воскресної труби Архангела. Коли говорено колинебудь поправді, що серце ожило, що очі за-

горілись, що над чолом у чоловіка засвітився полум'яний язик (як у апостолів підчас зійстя на них Св. Духа у виді полум'яних язиків — Л. Б.), то це було тоді в Києві". А "київська молодіж, про яку мова, — була глибоко просвічена Святим письмом, і це була молодь високої чистоти духовної, що апостольство любови до ближнього доходило в ній до одушевлення..." А "на Шевченка взидало не зв'язане нічим, окрім дружби, браття, як на якийсь небесний світильник, і це був погляд праведний: "Он бі світильник горя і світля..." "Не інакше ми про себе, ба і в християнському смиренні своїм думали..."

Отже, оте "християнське смиреніє" і любов до українського народу вичерпуюче виповнювали й душу Шевченка... "Його плачі, — згадує Куліш далі, — та пророкування... здавались мов би якимсь одкриттям із неба... душа моя була повна того вповання... Тепер пророчий плач і пророче взивання кобзарів українських зробили мені ці вповання такими, наче я осязав їх.. Програмою нашого освободження служили слова Ізбавителя: "І вразуміте істину, і істина свободить Ви" ("Історичне Оповідання").

Із цих споминів Куліша випливає зовсім ясно одне: У Кирило-Методієвських Братчиків, а особливо в Шевченка, первісна темна воля просвітлюється і на сцену їх і Шевченкового духового життя виступає універсальна воля. Постає індивідуальність, людина, в якій прокинулась свідомість і розірвала зв'язок підлеглості темної волі волі універсальній. Людина стала на роздоріжжі, де розходяться шляхи індивідуальної волі й універсальної волі. Гармонія духової рівноваги порушилась і зв'язок обірвався. В такому становищі в обличчі правди людина стала свободною. В душі людини ховається вся сила темного принципу і в той же час сила принципу світлого; стали проти себе, найглиб-

ша безодня й найвище небо, себто обидва центральні пункти світового порядку. Але людина, що належить до тваринного світу природи, ховає в собі незалежний і свободний принцип відношення до Бога. І хоч той принцип в основі свій є темний, він все таки преображується у світлі божества, і це щось у людині вище є Дух і повнота сили слова, якого немає в інших тваринах. І в посіданні цієї вищої здібності вона підноситься над природою. Із світу “тварі” людина переходить у світ надприродний і проходить такі стадії: природної самоти, самоусвідомлюючої духової істоти; в світлі духа стає особою, що посідає свободу в ентузіязмі добра і свободи. Так у душі людини зроджується царство Боже і людина стає до боротьби із злом за допомогою свого живого й чинного слова. Оцей процес самоозначення людини, що з дитинства “в добрі спіє” (Шевченко), надає людині постійного характеру, що зродився, виріс із істоти, до добра і правди схильної, що оформився і змужнів, як завершення і зміцнення тих сил, що в шуканні й усвідомленні добра і правди став свободний. Так формувався і характер Шевченка. В його душі від дитинства діяв добрий дух, що шукав правди й добре не тільки для себе, але й для свого народу. Пізнавав Правду Божу й вона робила його свободним. І це була ота вища свобода в Христі. Просякнутий нею, Шевченко став вільним від сваволі. Визрів у добрі й усвідомив свою віру; життя в вірі, в Божім світі знання, стало просвітленим й об’єднуючим правду, добро, знання й поведінку. Заповіт суми цих чеснот є закон серця його, що “щебече господню славу”. Цю свободу дав Ісус Христос, і Шевченко її вільно прийняв. В такім принятті науки Христа стає зрозумілою в цій добі й Шевченкова віра. Став християнином. І ця християнська ідея вповні впливає із науки Христа. В центрі останньої Проповідь Христа на Горі до народу й наука та пророцтва Пророків.

Під впливом пророка Ісайї Шевченко змальовує
Страшний Суд Господній через народ:

Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори,
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших; і не буде
Кому помагати:

Одцурається брат брата
І дитини мати
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І навіки прокленетесь
Своїми синами.

З того ж пророка Ісайї пересторога перед образом
Божим людини:

Умийтеся! Образ Божий
Багном не скверніте!

Як Ісайя звертався і перестерігав свій нарід, так і
Шевченко перестерігає земляків своїх і навчає їх прав-
ди Божої і любови до найменших синів України.

І день, і ніч, плачу
На розпутьях велелюдних
І ніхто не бачить,
І не бачить, і не знає...
Оглухли, не чують...

А духове оновлення своє Шевченко визначає в
своїй поемі "Чигирин". В ній під впливом пророків Іе-
зекиїля й Ісайї поет у розпачі голосить:

А я юродивий на твоїх руїнах
Марно сльози трачу..
.....

Помолившись і я б заснув...
Так думи прокляті
Рвуться душу запалити,
Серце розірвати...
Не рвіть, думи, не паліте!
Може верну знову
Мою правду безталанну...

І далі готуючись до власного виступу за свій нарід,
поет заповідає викувати до старого плуга (до минуши-
ни) новий леміш і чересло і зорати переділ України, а на
ньому посіяти свою науку: і Шевченко, як Шестикри-
лий Серафим у пророка Ісайї заповідає оновити душу

народу, що забув про свою козацьку войовничу суть:

Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,

І наллють живої
Козацької тії крові
Чистої, святої.

І люд український відродиться, знову стане козацьким, щоб боронити народню справу і віру.

Ті самі думки під впливом Пророка Іезекиїля виступають і в посланії до Шафарика: картина пустині із трупом замість свободного народу. А у пророка Іеремії в політ. поемі “Сон”, в “Розритій могилі”, в “Кавказі”:

Не нам на прою з тобою стати,
Не нам діла твої судить...
Нам тільки плакати...

А далі:

Ми віруєм Твоїй силі
І слову живому,
Встане правда, встане воля
І тобі Одному
І поклоняться всі язики
Во віки і віки.

Чи маю наводити ще більше прикладів? Гадаю, що й ці переконують у тім, яка була глибока Шевченкова віра. Під впливом її поет перекладає численні Псалми Давидові, читає Книгу Єклезіяста і проймається її філософією в поемі “Гайдамаки” (“Все йде, все минає”...), в поемі: “Чигирин” (“Чигирине, Чигирине! Все на світі гине”, в поемі “Сон” (І усе те, вся країна повита красою . . . ”).

Але суцільний образ відродженої душі людини в християнській вірі і в осягненні повної духової свободи подає Шевченко в постатті Наймички в поемі “Наймичка”. Це духово викінчений і прегарний образ грішниці, що вповні ціною цілого життя спокутувала свій гріх непізнаною наймичкою біля сина, як св. Олексій, чоловік Божий, — біля своїх родичів, і вмерла вона тією правдивою істотою, що все життя принесла в жер-

тву ідеї свого власного духового переродження та служення своєму синові і правді Божій. Такий образ міг створити тільки той поет, що сам пережив і передумав до найглибших основ свого духа таке саме переродження душі, присвятивши себе своєму народові й правді Божій у найвищій мірі. В особі Шевченка в цій добі, а під його впливом і Братчиків виступає героїчне християнство української нації в наступі й поході проти неправди (зла) й безбожного насильства московської деспотії.

Визнавши суб'єктивну (особисту) основу людського поступування, що є актом свободи, Шевченко тим самим визнав схильність людини однаково до добра і до зла. Оскільки зродження духа є царина історії, то мета історії є в перемозі й перетворенні злого світу за допомогою любови в панування царства Божого. І коли в "Книгах битія українського народу" визнавали Братчики царем неба й землі тільки Ісуса Христа, як Богочоловіка, то і Шевченко, і Братчики вірили, що наступить у майбутнім української історії "золотий вік", себто повна духова гармонія й перемога добра і правди. Перша доба (за Польщі) панування зла і першої ворожої сили минула. Але за цією добою від 1654 р. наступає друга "ще лютіша" доба панування зла (московська деспотія), підчас якої козацька сила України, втілення добра, була зовсім знищена й по Україні розлилось тільки зло. Тоді панує не тільки зло людське, але й сам злий дух (три ворони з поеми "Великий льох"). А оскільки історія України є "трагедія народу", то Шевченко цю трагедію, себто панування зла в історії України у своїх творах і розриває, себто показує, що дух зла польський, московський і український (перекінчики і зрадники) розлився по Україні і її руйнує ("Розрита могила", "Чигирин", "Великий льох", "Послання..."). А поема "Сон", "Кавказ", "Послання" і "Псалми" у всій страшній правдивій дійсності розкри-

вають потоптання Московією за допомогою Польщі й земляків усіх своїх прав українського народу і його правди, за яку він у минулім так довго і вперто боровся. Це все немирущі твори й витвори мистецького, національного і політичного генія. А “Заповіт” Шевченка, — то другий гімн українського народу, що викинчує цю добу закликком до боротьби проти гнобителя за правду, до продовження початої поетом боротьби, коли би він сам помер. І тоді, коли проллється кров ворожа у синє море,

Оттоді я
І лани, і гори,
Все покину і долину
До самого Бога
Молитися . . .

Це не помста раба, а боротьба вільного духом християнина, за ідею Богом даної християнської свободи людини й нації.

Борітеся, поборете!
Вам Бог помагає,
За вас сила, за вас воля
І правда святая!

VII.

Але сталась катастрофа, чого і треба було сподіватись від сповненої зла Москви. Кирило-метод. Братчиків і Шевченка р. 1847 заарештовують, над ними суд московського деспота і розправа (конфірмація) на вічне заслання в Сибір.

Ця доба заслання й повної неволі для Шевченка була особливо героїчна в його духовім іспиті. “Я тепер — писав поет тоді князні В. Рєпніній, — неначе той злодій, що падає в безодню... Ладен за все вхопитись. Жахлива безнадійність! Така жахлива, що тільки одна християнська філософія спроможна боротись із нею”... І в тім же листі Шевченко просить прислати йому твір

Томи Кемпійського “*Imitatio Christi*” — (“Наслідування Христа”). Шевченко держав його. “Цей чудовий твір, — згадає Герн К., — ми з ним (з Шевченком) прочитали і в найтяжчі хвилини часто до нього повертались”. Оця книга про “Науку правди” (розд. III), про вдосконалення (р. XI), про любов до самотності і мовчання (р. XX), про внутрішнє життя (кн. 2. розд. I), про роздумування над самим собою (р. V), про хрестну путь Христа (р. 11-12), про внутрішню правду (кн. 3, розд. II), про те, як покинута людина повинна віддатись у руки Божі (р. L), про те, як не треба надати духом (р. LVII), про наслідування Христа (вся 4 кн., особливо розд. останні), — все це ті думки й ідеї Томи, якими Шевченко в ці найтяжчі дні свого життя переймався. І от, роздумуючи над своїм тяжким становищем в аспекті релігійним і *sub specie aeternitatis*, Шевченко прийшов до найглибшого переконання: “Данте Аліг'єрі був прогнаний тільки із своєї батьківщини, але йому не забороняли писати про своє пекло і свою Беатриче... а я... я був нещасніший від флорентійського вигнання, зате тепер — щасливіший від найщасливішого із людей. І виходить, що дійсне щастя не є таке дешеве, як думає Ш. де Шатобр'ян. Тепер і то тільки тепер я зовсім увірував у слово: “Любя, наказую ви (люблячи, караю вас)”. Тепер тільки молюся я й дякую Йому за безконечну любов до мене, за посланий іспит. Він очистив, вилікував моє бідне, хворе серце. Він відвів від очей моїх призму, через яку я дивився на людей і на самого себе. Він навчив мене, як любити ворогів і тих, що нас ненавидять. А цього не навчить ніяка школа, крім тяжкої школи іспиту та численних довгих бесід із самим собою. Я тепер почуваю себе, коли не со-вершеним, то принаймні бездоганим християнином. Як золото з огню, як немовля із купелі, я виходжу тепер із похмурого чистилища, щоб побачити нову благороднішу путь життя. І це я називаю дійсним щастям,

якого Шатобріанам і в сні не бачити". Так писав Шевченко 9 січня 1857 р. із Новопетр. форту до графині Анастасії Толстої, дружини президента Академії Мистецтв, в якій Шевченко вчився. Цю свою "сердечну сповідь" він кінчає: "...З певністю переродженого християнина, я розповім Вам, як сон, своє сумне минуле"...

Ось те духове поглиблення під впливом Євангелії, творів Томи Кемпійського, Данте і багатьох інших великих християн, яких твори він перечитував, що відбулося в душі Шевченка в неволі. З нього вийшов уповні віруючий християнин. В такому духовім відновленні Шевченко пише такі глибоко інтимні й моральні твори, як "Художник", в якому ставить себе молодого перед суд тепер, коли в душі його відбувся такий духовий процес від християнина войовничого до християнина заглибленого в собі самому і вселюблячого.

Пише свій Щоденник ("Журнал"), в якому перед нами встає справді людина всепрощаюча й ворогам своїм, високо моральна, чиста і глибоко віруюча. В такому духовім наставленні Шевченко любить постаттями: переродженого Варнака в повісті тієї самої назви, постаттю наймички із повісті "Наймичка", постаттю Максима із поеми "Москалева криниця" і багато ін. Змальовує ряд картин на тему євангельської притчі про Блудного сина й інші, переспівує Св. Письмо.

VIII.

Коли вийшов на волю р. 1857, Шевченко віруючим християнином у повному розумінні цього слова й залишився. Тільки тепер він здійснює те християнське діло, що задумав у неволі. Пише своїх "Неофітів" і в цій поемі на весь зріст підносить колосальну роль перших християн, що в духовій боротьбі своїй звоювали цілий світ. Це ті справжні революціонери духа, від могутніх чинів яких валились стіни поганського світу. В неволі

Шевченко й оце писав кн. В. Репніній: “Єдина моя втіха тепер — це Євангеліє. Я читаю його щодня, щогодини. Раніше колись думав я аналізувати серце матері на основі життя св. Марії, непорочної Матері Христової...” (1. I. 1850). Пізніше 7. III. того року пише В. Репніній: “Новий Заповіт я читаю з благоговійним тремтінням. І внаслідок цього читання в мені зродилась думка описати серце Матері по житті Пречистої Діви, Матері Спасителя. І друга — намалювати картину розп’ятого Сина її. Молю Бога, щоб хоч колинебудь ті мрії мої здійснились!” “Коли б мені дозволили, я бажав би в тутешню церкву змалювати смерть Спасителя, повішеного між розбійниками...” “Молюся Богу і не втрачаю надії, що іспитові мому прийде колинебудь кінець. Тоді відправлюсь просто в Седнев, і, в міру сил своїх, здійсню таку довго леліяну ідею: змалюю образ, “що зображує смерть Спасителя нашого”.

Оці настирливі думки про мистецьке скomпонування двох образів: Божу Матір і розп’ятого Ісуса Христа, Шевченко здійснив тільки на волі: почасти в поемі “Неофіти” в темі: серце матері, а вповні в поемі “Марія” — образ Божої Матері. Правда, про цю поему та її відповідність у задумі й виконанні, щодо християнської Правди, постала вже критична література й непогодженість критиків, — але тут не місце розбирати ці суперечки. Одне скажу, що образ Божої Матері в загальнім зарисі й задумі є надзвичайно високої моральної й релігійної поваги. А Псальма (заспів), якою поема починається, то така мистецька і духовна краса, якої рідко знайти в релігійній ліриці.

Все упованіє мое
На тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє твоє —
Все упованіє мое
На тебе, Мати, возлагаю,
Святая сило всіх святих,
Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаю:

Воззри. Пречистая на їх,
Отих окрадених сліпих
Невольників; подай їм силу
Твоєї мученика Сина,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого краю!
Достойно-пітая! Благаю,
Царице неба і землі!
Воньми їх стону і пошли
Благий кінець, о всеблагая!
А я, незлобний востпою,
Як провітуть убогі села,
Псаломом тихим веселим
Святу доленьку твою.
А нині — плач, і скорб, і
[сльози
Душі убогої — убогий
Останню лепту подаю.
(Заспів до поеми "Марія").

IX.

І от, простеживши в усіх періодах життя і творчості Шевченка його духовний образ, я пересвідчуюся, що поет був глибоко віруючий. Він знав Святе Письмо до подробиць. Віра Шевченка не була тільки зверхня, формальна, — Ні! Його віра була глибока, чинна й суто християнська. Що тяжче було його життя, то більше заглиблювався поет в основи віри в зв'язку із своїм призначенням і служенням Україні. Віра його йшла в парі з його особистою свободою і свободою його народу. «Одна тінь свободи, — писав Шевченко р. 1852. О. Бодянському, — людину підносить». Тому його віра йшла в парі із рівнем його свободи і свободою його Нації. Всі герої в його творах були борцями за правду й волю і віруючими християнами. А це тому, що віра без діл є мертва. Тільки чинна віра, діяльна, для Шевченка була вірою справжньою, бо служити справі визволення рідного краю, служити народові для Шевченка значило і служити Богові. І Шевченко служив до кінця свого життя і вмер на службі Нації й Богові.

SHEVCHENKO, A DEVOUT CHRISTIAN

(Summary)

1. The Bolshevik press propagates the idea that Shevchenko was an atheist and a supporter of the communist viewpoint. ,

2. In the critical literature of the XIX and XX centuries there has been no unanimous opinion on Shevchenko's religious viewpoint. Nevertheless, the majority of critics have agreed that Shevchenko was a devout Christian poet.

3. Throughout the course of his life, the development of Shevchenko's religious views passed through six periods. This viewpoint had its bases in the national faith.

4. Subsequently, when the poet became devoted to the Holy Scriptures and to Christian art, particularly to Christian paintings and poetry, his belief crystalized into a profound Christian point of view.

5. During his stay at St. Petersburg where he studied at the Academy of Fine Arts, Shevchenko extended his viewpoint with studies of the idealistic and romantic philosophy of Schelling. These studies and a profound knowledge of the Bible formed in the mind of Shevchenko a firm foundation of Christian and national morals, which the poet used in his poetical works. All the works of Shevchenko written in the years 1837-1843 in St. Petersburg and in the years 1843-47 in Ukraine are permeated with lofty Christian morals and a patriotic love of his oppressed Ukrainian people. "Whoever serves his people also serves God." This was the lofty Christian and national ideal of Shevchenko. His translations from the Holy Scriptures, especially the psalms of David, gave his works the character of religious prayers and prophecies as well as a deep moral lesson how to achieve freedom from Russian subjugation.

6. On this profound Christian philosophy was organized the national-political and revolutionary SS. Cyril and Methodius Brotherhood, which advocated the principles of

faith in Christ and the national freedom and statehood of Ukraine within a federation of Slavic nations. In this brotherhood Shevchenko played the most important part, as an ideologist and a prime-mover.

7. For his participation in the brotherhood, in 1847 Shevchenko was arrested by the Russian government and sent to Siberia in a forced labor battalion and forbidden to write and paint. This severe punishment influenced Shevchenko's religious viewpoint. The heavy servitude bred in his thoughts the feeling of hopelessness. Only his Christian philosophy and the Bible, which he re-read many times, saved him from taking his life. His deep faith and love of his people kept alive his hope for freedom and the return to Ukraine. In ten years he was restored his freedom, but was forbidden to enter Ukraine.

8. All his works of this severe period are characterized by an all-forgiving love, anxiety about the fate of Ukraine, and a hate for Russian despotism. The liberty of Ukraine and her independence of Moscow, in the concept of Christian faith and morals, — these were the ideas that motivated him to the end of his life. His last work in that spirit was his poem "**Maria**", in which the theme was based on the Mother of God and Jesus Christ, who lived and worked for the welfare and redemption of the separate nations and the whole of humanity.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES

СПИСОК ВИДАНЬ УВАН
LIST OF PUBLICATIONS of UFAS

1945-1949

ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА!

Українська Вільна Академія Наук (УВАН) була заснована українськими науковими діячами в осені 1945 р. на еміграції в Німеччині, як найвища наукова установа, що має за завдання плекати й розвивати на еміграції непідфальшовану, вільну, українську науку.

За п'ять літ своєї праці УВАН об'єднала в своїх Відділах і Секціях велике число українських науковців, відбула низку наукових конференцій і сесій в різних скупченнях української еміграції та — що найважливіше — видала понад 50 наукових праць і оглядів, головню з ділянки українознавства. — Ці праці побачили денне світло тільки завдяки прихильній настанові й розумінню ваги української науки й культури серед широких кол українського Громадянства на еміграції.

Та видані публікації — це тільки мала частина того, що лежить готове до друку: — Треба зібрати відповідні дальші фонди на опублікування праць, як й взагалі на наукову працю УВАН.

Пересилаючи Вам цей перший список видань УВАН — просимо Вас розповсюджувати нашу справу між широкими шарами українського Громадянства. — Просимо заохочувати людей, щоб вони час до часу прийшли нашій праці з грошевою поміччю. — Запрошуємо також й Вас прийти з грошевою допомогою на фонд УВАН на адресу:

UVAN

P. O. Box 3597, Station B.,
Winnipeg, Man.

- 1—10. Бюлетень УВАН — 1946/47.
11. Літопис УВАН ч. 1. УВАН в перше півріччя її існування 1946. Ст. 5.
12. Літопис УВАН ч.2. Доповідь про діяльність УВАН — 1946. Ст. 13.
13. Віктор Петров: Провідні етапи розвитку сучасного Шевченкознавства. — 1946. Ст. 37.
14. Борис Крупницький: До методологічних проблем української історії. — 1946. Ст. 23.
15. Запитник для збирання матеріалів до українського особового й місцевого назовництва — 1947. Ст. 2.
16. Українська Бібліотека при Стенфорд Університеті в Пало Алто, Каліфорнія. — 1947. Ст. 12.
17. Дмитро Чижевський: Деякі проблеми дослідження формального боку поезії Шевченка. 1947. Ст. 17.
18. Ярослав Рудницький: Наголос в поезії Шевченка. 1947. Ст. 60.
19. Василь Лев.: Лексика ранньої Шевченкової поезії. 1947. Ст. 10.
20. Сергій Жук: Скульптурні портрети Шевченка. — 1947. Ст. 11.
21. Шевченко та його доба. Вип. I. 1946/47. Ст. 135,
22. Автограф Шевченка 1857 року. 1947. Ст. 6.
23. Л. Биковський: Національна Бібліотека Української Держави. — 1947. Ст. 37,
24. П. Курінний і О. Повстенко: Історичні пляни Києва. Ст. 4 й 17 мап (фотодрук). Ціна \$5. неопр., \$ 6. в оправі.
25. М. Костомаров: Книги Битія Українського Народу. — 1947. Ст. 60. Ціна \$0.50.
- 26—30. Літопис УВАН ч. 3—7.
31. Літопис УВАН ч. 8. В справі єдиного наукового центру. — 1948. Ст. 13.
32. Volodymyr Chudyniv-Bohun: Solution of the Enler's Problem. Regensburg 1947. G. 20. Price \$0.50.
33. Г. Закревська: Четвертинні відклади українського Полісся в межах Наддніпрянщини. 1948. Ціна \$0.75.
34. Яр. Пастернак: До проблеми поширення й хронології лінійно стрічкової кераміки в Європі. 1948. Ціна \$0.75.
35. Вол. Мацяк: Галицько-Волинська Держава 1290—1340 pp. у нових дослідях (циклостиль). 1948. Ціна \$0.50

36. Slavistica I: Завдання слов'янської філології й українська славістика. 1948, Ст. 29. Ціна \$0.50,
37. Slavistica II: В. Чапленко: Українізм в мові М. Гоголя. 1948. Ціна \$0.50.
38. Slavistica III: Ів. Сидорук: Проблема українсько-білоруської мовної межі. 1948. Ціна \$0.50.
39. М. Міллер: Палеоліт Надпоріжжя. 1948. Ціна \$0.50,
40. Дм. Чижевський: Культурно-історичні епохи. 1948. Ціна \$0.50.
41. Українські Бібліологічні Вісті — А. Животко: Нездійснені плани, видання українських часописів. Авгсбург, 1949. Ціна \$0.50.
43. Л. Білецький: Шевченко в Яготині. Авгсбург 1949. Ціна \$1.
44. Вол. Дорошенко: Літературно-Науковий Вісник І. Львівський період 1898—1906. — Авгсбург. 1948. Ціна \$0.75.
45. Б. Крупницький: Гетьман Данило Апостол, Авгсбург 1948. Ціна \$3.
46. в друку.
47. Н. Т. Осадча-Яната: Лікарські рослини, що їх уживає населення Провобережної України в народній медицині. Авгсбург. 1949. Ціна \$0.75.
48. Є. Криницький: Вінклерівські химери та бурдони й проблема організму як цілого. Авгсбург, 1949. Ціна \$0.50.
49. в друку.
50. Д. Дорошенко: Розвиток української науки під прапором Шевченка. Вінніпег, 1949. Ціна \$0.50.
51. Slavistica IV: Ярослав Б. Рудницький: Slavic and Baltic Universities in Exile — Слов'янські й балтійські університети на вигнанні. Вінніпег, 1949. Ціна \$0.50.
- 52 — 53. — в друку.
- 54 Л. Білецький: Віруючий Шевченко, Вінніпег 1949. Ціна \$0.60.

Праці від 1 — 23 і 26 — 31 вичерпані.

Дальші випуски в підготові.

Замовлення в Канаді й Америці слати на адресу:

UVAN, P. O. Box 3597, Station B.,
Winnipeg, Man., Canada.

SLAVISTICA

серія неперіодичних публікацій на теми з слов'янських мов, літератур, культури, етнографії, старовини, передісторії слов'ян тощо, з окремою увагою до проблематики слов'янського Сходу.

Головний редактор: проф. д-р Ярослав Б. Рудницький, професор слов'янської філології в Українському Вільному Університеті (давніш у Празі, тепер у Мюнхені).

Досі вийшли:

SLAVISTICA I—Завдання слов'янської філології й українська славістика.

SLAVISTICA II—В. Чапленко: Українізм в мові М. Гоголя.

SLAVISTICA III—Іван Сидорук: Проблема українсько-білоруської мовної межі.

SLAVISTICA IV—Ярослав Б. Рудницький: *Slavic and Baltic Universities in exile*, Winnipeg, 1949.

Ціна одного випуску 50 ц.

Дальші випуски в підготові

З а м о в л я т и :

U V A N

P.O. Box 3597, Station B, Winnipeg, Manitoba, Canada.

